

لرستان در عصر ناصرالدین شاه

(اوضاع سیاسی لرستان در عهد ناصری)

فتانه عزیزپور

انتشارات سیفا

فرم آباد ۱۳۹۱

سرشناسه: عزیزپور، فتانه، ۱۳۵۸
عنوان و نام پدیدآور: لرستان در عصر ناصرالدین شاه (اوضاع سیاسی لرستان در عهد ناصری) / فتانه عزیزپور.

مشخصات نشر: خرم‌آباد: سیفا، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۱۶۵ص: مصور، نمونه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۵۵-۷۳-۳

وضعیت فهرست‌نویسی بر اساس فیبا

یادداشت: کتابنامه ص ۱۶۶-۱۶۳.

موضوع: احتشام‌الدوله، خانلرمیرزا، ۱۲۷۸ق. -- نامه‌ها

موضوع: ناصرالدین قاجار، شاه ایران، ۱۳۱۳-۱۲۴۷ق. -- نامه‌ها

موضوع: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ق. -- اسناد و مدارک

موضوع: لرستان -- تاریخ -- قرن ۱۳ق.

موضوع: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ق.

رده‌بندی کنگره: DSR ۲۰۵/۲ ر ۱۳۸۹

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۵۲

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۶۰۴۰۶۱۱

انتشارات سیفا

لرستان در عصر ناصرالدین شاه

اوضاع سیاسی لرستان در عهد ناصری

فتانه عزیزپور

صفحه‌آرا: لایلا وفادار / طراح جلد: پروین مراحمی

چاپ اول ۱۳۹۱ / شماره‌ی نشر: ۷۶۴۸ / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

پخش تهران: میدان انقلاب، خیابان کارگر جنوبی، بین روان مهر و لبافی‌نژاد، روبه‌روی بازار مهستان.

بن‌بست سرود پلاک ۱۰ واحد ۴، همراه: ۰۹۱۶۶۶۱۶۴۱۸

Email: sifa.book@yahoo.com

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۵۵-۷۳-۳

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

فهرست

۹	 سخن ناشر
۱۳	 مقدمه
۱۵	 نقد و بررسی منابع و متون اصلی
	بخش اول
	فصل اول
	موقعیت جغرافیایی لرستان، اصل و نسب لر
۲۱	 موقعیت جغرافیایی لرستان
۲۴	 اصل و نسب لر ها
	فصل دوم
	نگاهی به موقعیت جغرافیایی و تاریخی لرستان قبل از قاجار
۲۹	 صفویه
۳۵	 افشاریه
۳۷	 زندیه

بررسی اوضاع سیاسی و اقتصادی لرستان از آقامحمدخان قاجار تا عصر

ناصری

۴۴	آقامحمدخان (۱۲۱۲ - ۱۲۱۰ هـ.ق)
۴۶	فتح‌علیشاه (۱۲۵۰ - ۱۲۱۲)
۵۳	محمدشاه (۱۲۶۴ - ۱۲۵۰ هـ.ق)

فصل دوم

حکمرانان و کارگزاران عصر ناصری در لرستان

۶۱	اردشیرمیرزا
۶۲	خانلرمیرزا
۶۲	عمادالدوله
۶۲	عضدالدوله
۶۳	جلال‌الدین میرزا
۶۳	ضیاءالملک
۶۴	عبدالصمد
۶۴	فرهادمیرزا معتمدالدوله
۶۵	کیومرث میرزا
۶۶	پاشاخان
۶۶	بهرام میرزا
۶۷	حمزه میرزا حشمت‌الدوله
۶۷	اعتمادالسلطنه
۶۸	فیروز میرزا نصرت‌الدوله
۶۸	علاءالدوله
۶۹	مظفرالملک
۷۰	انوشیروان
۷۰	ناظم خلوت
۷۰	امیرخان سردار
۷۱	عبدالله میرزا حشمت‌الدوله

فصل سوم

اوضاع سیاسی لرستان در عصر اقتدار ناصری

۷۵	خانلرمیرزا (۱۲۶۷ - ۱۲۶۴) هـ ق
۷۹	اردشیر میرزا
۸۳	خا لرمیرزا
۸۹	احمد ر م میرزا
۹۵	عمادالدوله
۱۰۰	ظل السلطان
۱۰۲	ظل السلطان و سران عشایر
۱۰۵	مظفرالملک
۱۰۷	ناظم خلوت
۱۰۹	امیر خان سردار
۱۱۱	عبدالله میرزا حشمتالدوله
۱۱۳	رضاقلی خان
۱۱۵	اوضاع اقتصادی لرستان در عهد ناصرالدین شاه
۱۱۸	نتیجه گیری

بخش سوم

۱۲۱	اسناد و تصاویر
۱۵۴	منابع

سخن ناشر

کتاب «لرستان، در دوره‌ی ناصرالدین شاه» جدای از طرح برخی مسایل کلی، به بررسی موقعیت اقلیمی، تبارشناسی لرها و چگونگی اصل و نسب آنان پرداخته است. مؤلف در کتاب حاضر، ضمن بررسی ادواری تاریخ ایران پیش از عهد قجری یعنی سلسله‌ی سیاسی صفویه، افشاریه و زندیه، به تحلیل دیدگاه پادشاهان این دوران نسبت به لرها می‌پردازد.

از طرفی اوضاع زمانه و تحولات سیاسی دوره‌ی قاجار از ابتدای حکومت آغامحمدخان تا دوران فتح‌علی شاه و محمدشاه مورد واکاوی و بررسی قرار داده می‌شود. شرح حال حکمرانان و کارگزاران قاجار در این دوران، به ترتیب سال‌های فرمانروایی‌اشان در لرستان و بروجرد و دیگر ولایات و ایالات نیز مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

بررسی اوضاع سیاسی لرستان در عهد ناصری و چگونگی به قدرت رسیدن حاکمان و فرمانروایان آن‌ها و رابطه‌اشان با سران ایلات و عشایر و در عین حال، تأثیراتی که از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر منطقه داشتند، یکی دیگر از فرازهای کتاب حاضر می‌باشد.

در فصول پایانی کتاب، مؤلف با نیم‌نگاهی به اوضاع اقتصادی قاجاریه از ابتدای عصر ناصری تا واپسین روزهای آن و چگونگی علل منازعات و کشمکش‌های طوایف و قبایل

با یکدیگر بر سر مالیات و میزان مبالغ و نحوه‌ی وصول آن از مردم و گسیل مأمورین حکومتی از سوی شاهزادگان قجری و نایب‌الحکومه‌هایی که به ایالات و ولایات مختلف لرستان اعزام می‌کردند.

یکی از موضوعات کتاب، حضور والیان دوره‌ی قاجار در سرزمین لرستان می‌باشد. چگونگی حضور والیان در لرستان و تأثیراتی که این والیان در شرایط اقتصادی و اجتماعی مردم داشتند و در تحلیل آخر، در دوره‌ی طولانی حکومت قاجارها بر ایران، این حکومت تا اندازه‌ای توانست در مصادر سیاسی، بستر اجتماعی مردم این اقلیم را تصحیح و روان نماید.

کتابی که پیش روی علاقمندان قرار دارد، ضمن شناخت خوانندگان به موقعیت جغرافیایی لرستان، آن‌ها را با ایلات و عشایر منطقه آشنا می‌کند. نوع نگاه قاجارها نسبت به لرستان و چگونگی رابطه‌ی حاکمان قاجار با ایلات و عشایر، به‌ویژه با رؤسای این ایلات، یکی از فرازهای کتاب می‌باشد.

شرح حال و زندگی حاکمان قاجاری و فرمانروایان و کارگزاران این ایلات و اطلاع از حوادث و وقایع مهمی که در این دوره اتفاق افتاده و میزان تأثیری که این رخدادها و وقایع بر جغرافیای سیاسی منطقه داشته‌اند، از دیگر فرازهای کتاب حاضر است.

از سویی کیفیت امور دیوانی و برخورد مأمورین دولتی با ایلات و عشایر و چگونگی مواجهه‌ی مردم این ایلات، با مأمورین دولتی نیز مورد عنایت مؤلف قرار می‌گیرد. از طرفی رفتار این مأمورین حکومتی و رویارویی مردم با آنان و عواملی که موجب عزل برخی حاکمان و والیان منطقه شده، نوع مناسبات حاکمان و مردمان را متأثر از خود نموده است.

مؤلف در این کتاب به شیوه‌ی میرزابنویسان حکومتی عمل نکرده، بلکه با نگرشی نیمه‌انتقادی، به چگونگی روند تحولات سیاسی و اجتماعی عصر ناصری پرداخته و نقش این تحولات و رویدادهای مهم را در حوزه‌ی لرستان مورد مطالعه و مذاکره قرار داده است.

ناگفته نماند برخی مسایل هم‌چون عملکرد شاهزادگان قاجاری در لرستان و برخورد آن‌ها با سران ایلات و عشایر و عواملی که نظم معهود منطقه را از بین برده و موجب گسیختگی امور و اغتشاش در منطقه گردیده و از طرفی باعث کشمکش بین طوایف و قبایل شده و اغلب سران این طوایف و قبایل را وادار به شورش نموده، که در نهایت

تقویت کننده و زمینه‌ساز روحیه‌ی آناژشی‌گری در بین سران عشایر و ایلات شده و موجبات یاغی‌گری را تا اعصار بعد در این خطه فراهم نمود. موقعیت سوق‌الجیشی و استراتژیکی لرستان در حکم نوعی خط ترانزیتی و ارتباطی است. موقعیت سرزمینی لرستان، استان‌های تهران، اصفهان و مرکزی را به کرمانشاهان، ایلام و خوزستان پیوند می‌داده و در شرایطی می‌توانست، موجبات رشد و توسعه‌ی اقتصادی منطقه را فراهم کند. این وضعیت، با ناامن شدن منطقه، بیشترین آسیب را بر بدنه‌ی اقتصاد منطقه گذاشت و تا سال‌ها بعد، تأثیرات منفی و جبران‌ناپذیر خود را بر سیمای ساختار منطقه گذاشت. بهر حال موقعیت استراتژیکی و سوق‌الجیشی لرستان، هرگز نه برای مردمش طرفی بست، نه برای لرستان رهاوردی به‌دنبال داشت. متأسفانه این اقلیم، سال‌ها بعد، به‌محلی برای نزاع و شورش اشرار یاغی و بهان‌های برای سرکوب قوم لر و زوال فرهنگ زاگرسی تبدیل شد.

آثاری که درباره‌ی لرستان عهد ناصری در قالب کتاب و مقالات چاپ شده، در حد قابل تأمل نیستند، چرا که در این آثار پژوهش قابل ملاحظه‌ای که به‌این موضوع به‌صورت واحد و مستقل بپردازد، انجام نشده، بلکه تنها در خلال آثار تاریخی که مربوط به لرستان می‌باشد، می‌توان به‌مطالبی که به‌صورت اجمالی در برخی تألیفات پژوهشگران و نویسندگان درباره‌ی لرستان دوره‌ی ناصری آمده، اشاره نمود.

از جمله‌ی این آثار می‌توان به «تاریخ لرستان روزگار قاجار»، تألیف محمدرضا والی‌زاده معجزی، «جغرافیای تاریخی و تاریخ لرستان»، علی‌محمد ساکی، کتاب سه‌جلدی «آثار باستانی و تاریخی لرستان»، حمید ایزدپناه و کتاب «لرستان در دوره‌ی قاجار»، سعادت خودگو و نیز برخی تحقیقات سنتی و محلی مواجه نمود. صرف نظر از برخی آثار ارزشمند، در حوزه‌ی لرستان پژوهی، متأسفانه غالب آثار و چاپ‌کرده‌های این سال‌ها، در حقیقت خاطرات و یادداشت‌های خام و پراکنده‌ای هستند، که فاقد ارجاع و تحلیل تاریخی‌اند و غالباً از روش‌مندی و شیوه‌های تاریخ‌نگاری غریزانند. البته جدای از برخی منابع که ذکر گردید، بخش قابل توجهی از قلم مؤلفانشان، فاقد نگاه، ذهنیت و زاویه‌ی دید تاریخی‌گری بوده و عمده‌ی این آثار نیز از نوعی فقر تاریخ‌نگاری رنج می‌برند.

مقدمه

یکم:

لرستان در طول پنجاه سال سلطنت ناصرالدین شاه ۱۳۱۲-۱۲۶۴ هـ. ق. شاهد روی کار آمدن تعدادی از شاهزادگان قاجار بود. در آن دوران از لحاظ سیاسی، تغییری در نظام سیاسی لرستان نسبت، به قبل از ناصرالدین شاه صورت نگرفت. شاهزادگان قاجاری همچون گذشته با استبداد مطلق بر مردم حکومت می کردند. از جمله این شاهزادگان می توان از اردشیر میرزا، خانلر میرزا احتشام الدوله، امام قلی میرزا عبدالدوله، حاج علی خان مراغه ای، فرهاد میرزا معتمد الدوله و... نام برد.

شاهزادگان قاجار، همچون سایر حکام ولایت ایران هیچ گونه برنامه ای مدونی برای توسعه و آبادانی لرستان نداشتند. کار عمده ای این شاهزادگان، جمع آوری مالیات و ایجاد امنیت بود. آن ها به همراه خوانین، با مالیاتی که از مردم لرستان اخذ می کردند، موجبات فقر و تنگدستی مردم را فراهم کردند. به ناچار بسیاری از مردم یک جانشین به زندگی کوچ روی روی آوردند، چنان که زندگی یک جانشینی و شهرنشینی لرستان، در این دوره، رو به زوال رفته و هرچ و مرج و ناامنی در میان ایلات و عشایر فراگیر شده بود. با این حال اغتشاشات و شورش های لرستان، در عصر سلطنت ناصرالدین شاه، در سایه ی

ثبات نسبی سیاسی این دوره، نسبت به دوره‌های قبل و بعد از ناصرالدین شاه، کمتر به چشم می‌خورد.

در این پژوهش علاوه بر بیان مختصری از اوضاع نابسامان دوره‌ی ناصری، تلاش شده، تا تأثیر تحولات سیاسی، در زندگی اجتماعی مردم لرستان، مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته و در عین حال تأثیر حضور حکام در آن شرایط تبیین شود.

دوم:

عصر قاجار ۱۲۱۴-۱۲۱۰ هـ. ق مصادف با شگفت‌انگیزترین دوران تاریخ معاصر جهانی است. ظهور انقلاب کبیر فرانسه و حضور ناپلئون بناپارت در عرصه‌ی سیاسی فرانسه و اروپا و رقابت کشورهای صنعتی غرب برای دستیابی به منافع بیشتر و از همه مهم‌تر وقوع جنگ جهانی اول و گسترش مداخلات دولت‌های استعماری در ایران از رخدادهای مهم آن دوره می‌باشد. در آن دوره، لرستان متأثر از تحولات بین‌المللی و کشوری، حوادث و رخدادهای بسیاری را تجربه کرد. آغامحمدخان با درهم شکستن قدرت ایلات لرستان، این سرزمین را به دو بخش پشتکوه (ایلام) و پیشکوه یا لرستان امروزی تجزیه کرد. از این زمان به بعد، شاهزادگان قاجار عهده‌دار حکومت لرستان شدند.

موضوع اصلی این کتاب، نشان دادن تصویری کلی از لرستان عصر ناصری و روشن کردن جایگاه این بخش از سرزمین ایران، در تاریخ کشور می‌باشد. این کتاب گام مختصری است، در جهت روشن شدن برخی مسایل سیاسی لرستان عصر ناصری. بی‌تردید کتاب حاضر خالی از اشکال نیست. امید است با راهنمایی‌های اصحاب فرهنگ و اهالی قلم، به‌ویژه محققین و علاقه‌مندان لرستان‌پژوه، کتاب در چاپ‌های بعدی پربارتر و پیراسته‌تر گردد. بنابراین از همه‌ی محققان و پژوهشگران و تاریخ‌پژوهان انتظار دارم، با راهگشایی‌ها و رهنمودهای خود، از کاستی‌های کتاب کم کرده و بر ارزش‌های آن بیفزایند.